

את ממונן של מצרים בתורת שכר פעולה, (והארכתי בזה בפרשת בא פי"א פ"ב ובפרשת בשלח פי"ג פי"ט), ואילו מתו המצריים הרי נעשו ממונם כמטלטלי דיתמי דלא משתעבדי לבעל חוב, אך מאחר שתפסו מחיים מהני התפיסה כמבואר בכתובות פד:].

והנה בבית האוצר מערכת אדם כלל ז' סק"ב ביאר הפלוגתא בזהר שם, דדעת ר' יוסי דהמת יצא מכלל אדם, ודעת ר' ייסא דאף המת יש לו שם אדם, והעיר מדברי התוס' במנחות צה: [ד"ה אין] שכתבו דמת נחשב כיש לו טהרה במקוה הואיל והוא מין אדם, וכ"ה להדיא בתו"כ דשו"ט בדין המכה אביו לאחר מיתה אם הוא בכלל מכה אדם, הרי להדיא דלא יצא המת מכלל מין האדם, והארכתי בזה לעיל [פי"ג פי"ט].

חיים [לש' ר' יוסי], ויעוין במנח"י ח"ב סי' קכ"ב מש"כ בזה, ומה שהביא משבו"י ח"א סי' קפ"ב ומהר"א ששון סי' מ"ח.

וכידוע שנחלקו בזה המדרשים אם באמת ראו אותם רק אחר מיתתם, דבתרגום יונתן כתב שראו אותם מתים ואינן מתים, וכן הביא בילקוט כאן שלא מתו לגמרי אלא קרובים למיתה ונוטים למות, וא"כ שוב צ"ע היאך ראו אותם ישראל, [ואפשר בזה עפ"י מה שהארכתי לעיל [פי"ב פ"ט] דשעת מיתה שעה מסוימת היא שמתחיל המיתה לחול בו, ויצא מכלל חי ולכלל מת לא הגיע, וא"כ אפשר שזהו כוונת תרגום יונתן שבזמן זה ראו את המצריים].

[ובפנים] יפות כתב בביאור הילקוט שראו אותם מתים ואינם מתים, דהנה ישראל לקחו

בגדרי כתיבת אריח ע"ג לבינה בכתיבת השירה

ובפלוגתת הראשונים היכן הוא סיום השירה

ונמצא ריוח כנגד הכתב וכתב כנגד הריוח, ומקורו במסכת סופרים [פי"ב ה"י] דשירת הים נכתבת בל' שיטין וכותבין אותה אריח על גבי לבינה.

והמתבאר מזה, דאף דתיבות אז ישיר משה וגו' לא נאמר בהם הך דינא ליכתב אריח ע"ג לבינה, מ"מ מאחר דאיתא במסכת סופרים שם ובדברי הר"מ דשירת הים נכתבת בל' שיטין, ושיטת אז ישיר היא שיטה ראשונה מן הל' שיטין, אשר ע"כ דאף אז ישיר הוא מכלל השירה, ואשר לכן אף הוא מכלל מנין שיטין של השירה, [ויעוין היטב בר"מ פ"ז ס"ת ה"י בדין ה' שיטין שלפני השירה ושלאחר השירה], וצ"ע.

ובאמת שכן משמע בתוספתא סוטה [פ"ו ה"ג], דדרש ר"ע כיצד אמרו שירה, כקטן שקורא את ההלל בבית הסופר ועונין אחריו על כל עניין ועניין, משה אמר אשירה לה' וישראל

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר וגו'. [פמ"ו פ"א]

ראיתי מובא בשם הגר"ז שחקר אם תיבות אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר, הן חלק מן השירה, והוכיח לזה מהא דאיתא במדרש [פכ"ג פ"ג] אמר משה לפני הקב"ה, יודע אני שחטאתי לפניך באז, שנאמר ומאז באתי אל פרעה, והרי הטבעת אותו לים, לכך אני משבחך באז, הדא הוא דכתיב אז ישיר משה, הרי שתחילת השירה היא ממאמר אז ישיר, דאף זה חלק מן השירה.

עוד הביא בזה דברי הר"מ פ"ח ס"ת בסופו שירת הים כותבין אותה בשלשים שיטות, שיטה ראשונה כדרכה ושאר השיטות אחת מניחין באמצעה ריוח אחד ואחת מניחין הריוח בשני מקומות באמצעה עד שתמצא השיטה חלוקה לשלש

אם בצירוף כמה פרשיות נראה כְּשִׁירָה לא איכפ"ל, והוא מכוון עם מש"נ דגם עיקר דין כתיבת השירה הוא הלכה בכתיבת פרשת השירה, ולכן ה"נ פסול כתב התורה כשירה היינו שכתב פרשה סתם כְּשִׁירָה].

ומעתה י"ל בדין ל' שיטין שנאמר במסורת
כתיבת השירה, שאין זו הלכה בשיטין
של השירה, כי אם שהיא הלכה במנין שיטין
של פרשת השירה, ואשר לכן אף אם נימא דאז
ישיר אינו מכלל השירה, עכ"ז יתיישב מאד מה
ששיטה ראשונה היא מכלל מנין השיטין, וכמש"נ
שיש דינים מסוימים שנאמרו בכתיבת פרשה
השירה גם במה שאינו חלק מגוף השירה עצמה,
כדמוכרת מדין כתיבת ותשקוט הארץ בתבנית
אריה ע"ג לבינה.

וראיתי בספר נר דוד בזה, דהנה בשו"ע או"ח
סי' נ"א ס"ז כתב הרמ"א [מהאבודרהם]
שבסוף אמירת שירת הים כופלין פסוק ד' ימלוך
לפי שהוא סוף השירה, [כמו שכופלין פסוק כל
הנשמה שהוא סוף תהילים], ובמחצית השקל
הביא שיש מקומות שאין אומרים כי בא סוס,
לפי שאינו מכלל השירה, אכן במ"א סק"ט הביא
בשם האר"י לומר כי בא סוס פרעה וגו', וביאר
במחה"ש שנחלקו האם כי בא סוס הוא מכלל
השירה או לא.

ובתנ במחצ"ש שכבר נחלקו בזה הראשונים,
דחנה בר"מ פ"ח ס"ת בסופו כתב דאף
הוא נכתב אריח ע"ג לבינה, [וגם הוא מכלל הל'
שיטין שבשירה], ומוכרח שהוא מכלל השירה, וכן
הוא באבן עזרא דכי בא סוס פרעה הוא מכלל
השירה, אכן הרמב"ן השיג ע"ז וס"ל דאין זה מכלל
השירה, ומדברי המחצית השקל מתבאר דלפי דעת
הרמב"ן דאינו מכלל השירה מן הדין שלא יהא
כתוב אריח על גבי לבינה, והוא חידוש לדינא.

ומעתה הקשה בספר נר דוד הנמצא שהרמ"א סותר משנתו, דבאו"ח שם העלה בשם האבודרהם לכפול פסוק ה' ימלך לעולם ועד כי הוא סוף השירה, ואילו ביו"ד סי' רע"ה ס"ד

אמרו אשירה לה', אכן ר"נ ס"ל כבני אדם שקורין שמע בביהכ"נ וכו', משה אמר אז ישיר, וישראל אמרו אשירה לה' וגו', משה אמר עזי וזמרת י'ה וישראל אמרו זה א'לי ואנוהו, הרי משמע דאף תיבות אז ישיר לדעת ר"נ הן מכלל השירה.

ובחסדי דוד על התוספתא שם, דהלא אז ישיר
 אינו אלא סיפור דברים בעלמא, ומדוע
 אמרו משה, [ובקרן אורה הנית בקושיא], ותירץ
 דהיה זה כענין ברכת הזימון שהזממן מזמן את
 כולם לברך להקב"ה, ומשיבים לו, וא"כ ה"נ
 דכוותה משה עמד וזימן את כולם לאמירת השירה,
 ופתח ^{והזמין} ^{ואמר} אז ישיר משה ובני ישראל וכו',
 והשיבו ישראל אשירה לה', אכן הנצי"ב במרומי
 שדה שם ביאר שמשה פתח ברוח הקודש אז
 ישיר משה, דכ"ז הוא באמת חלק מן השירה.

אשר מאחר דנתבאר דאף אז ישיר מכלל השירה,
א"כ באמת בעי טעמא למה לא נאמר בזה
דין כתיבת אריח ע"ג לביתה, ונראה דמה שכותבין
שיטה ראשונה כדרכה אינו ככתיבת כל התורה,
אלא דכך היא מסורת כתיבת שירה זו, שתהא
שיטה ראשונה כדרכה ושאר השיטין אריח ע"ג
לביתה, באופן דבאמת אף כתיבת אז ישיר כתובה
בתורת כתיבת שירה, ואשר לכן היא מכלל ל'
שיטין האמור במסורת השירה.

אכן נראה בזה עוד, דהנה בשירת דבורה כתוב בסופה [שופטים פ"ה פל"א] ותשקוט הארץ ארבעים שנה, והלא ברור דזהו אינו מכלל שירת דבורה [וכן פרש"י שם], ועכ"ז נכתבת אריה ע"ג לבינה, והעירוני להוכיח מזה דדין כתיבת אריה ע"ג לבינה אינו הלכה בכתיבת עצמותה של השירה, אלא שהיא הלכה בכתיבת פרשת השירה, ואף תיבות ותשקוט הארץ הן מכלל פרשת השירה, ועכ"ז נכתבות כמותה.

[ובספר קסת הסופר סי' ט"ז בלשכה סק"ג]
העיר דפרשיות העריות שבפרשת אחרי
מות נראות כשירה (שיש ריוח פרשה בין כל
פסוק), ובשבת קג: אמרו שאם כתבה לתורה
כְּשִׁירָה פסולה, ותייץ דמשמע מלשון הש"ס שכל
הריעותא הוא דוקא בשינוי כתיבת פרשה, אך

כי באמת דעת הרמ"א דכי בא סוס אינו מכלל השירה, ועכ"ז נכתב אריח ע"ג לבינה, והוא כמש"נ דדין כתיבת אריח ע"ג לבינה לא תליא בשירה אלא בפרשת השירה, וכענין מה שכותבין ותשקוט הארץ ארבעים שנה באריח ע"ג לבינה, ומה שאז ישיר אינו נכתב באריח ע"ג לבינה, אף זהו מן המסורת, ויש להאריך.

הסכים לשיטת השו"ע דהפסוק כי בא סוס פרעה נכתב ככתיבת השירה, והלא לדעת המחה"ש מאן דסבירא ליה דסוף השירה הוא בפסוק ה' ימלוך לעולם ועד, ע"כ ס"ל דהפסוק כי בא סוס פרעה אינו נכתב כאריח ע"ג לבינה, וצ"ע.

אשר מוכרח בזה דדין כתיבת אריח ע"ג לבינה לא נאמר דוקא בכתיבת השירה עצמה,

חלות דין השירה והמסורת שבה א. בכתיבתה ב. בקריאתה

לישראל באותה שעה שאמרו שירה, אלא שבעצמותה כתוב חפצא של 'שירה'.

אשר נראה בזה עוד, דאף דין קריאתה של פרשת השירה אינה כקריאת שאר כל התורה, אלא שהיא נקראת לעצמה בתורת שירה, והיינו דכמו שהיא כתובה בתורה בתורת שירה, ולא רק כסיפור דברים מה שאירע להם לישראל באותה שעה או ציווי המצוות, כמו כן דין קריאתה אינו קריאת דברי התורה בלבד, אלא עיקר דינו הוא להיות משורר שירת הים, וכאשר קורא פרשה זו בציבור הרי מתקיים בה אמירת שירה, וכפי שיבואר לקמן.

ויבואר בזה הא דאיתא בשבת קג: דאם כתב את השירה ככתיבת התורה או שכתב את התורה ככתיבת השירה הרי אלו יגנזו, [ובשו"ת הריב"ש סי' רפ"ו הקשה למה הוצרכו לפסול את התורה שכתבה קְשִׁירָה משום שכתובה כשירה, תיפול"ל משום שיש הפסק פרשה באמצע הפרשה, ותירץ וז"ל, אע"ג דבאור אחד כשעור פרשה פוסל, כשעשה כצורת השירה עדיף טפי, דנראה שאין זה פרשה, אלא כסדר השירה נכתב, ומשו"ה איצטריך למימר דעשאה קְשִׁירָה פסולה עכ"ל], ולכאורה יש להעיר בעיקר הפסול, דבשלמא בכתיבת השירה יש דין מסורת היאך תהא נכתבת, אך בכל התורה אין מסורת היאך תהא נכתבת, וא"כ מה לי שכתב את התורה כשירה.

והנה בשו"ת הלכות קטנות ח"א סי' קפ"ח הקשה למה שיר השירים אינו כתוב כדין כתיבת השירה אריח ע"ג לבינה, ותירץ דהנה תנן בידים [פ"ג מ"ה] דכל הכתובים קודש ושיר השירים קודש קדשים, לפי שמספר בו מאהבת ה' את עמו, ולכן נעוץ סופו בתחילתו בלא שום ריוח, להורות שאין שום ריוח ופירוד ביניהם יעו"ש, [ולכאורה יל"ד דשה"ש אינה שירה אלא שיר, אכן העירני הרי"מ ויינשטיין ממשמעות המסכת סופרים (פ"ג ה"א) לענין תהילים ואיוב ומשלי יעו"ש וצ"ע].

התוספות

אכן עדיין צ"ע טובא למה שירת הבאר הכתובה בפרשת חוקת, [אז ישיר ישראל עלי באר ענו לה וגו'], אינה כתובה אריח ע"ג לבינה, והרי שירה זו היא אחת מעשר שירות שבכתבי הקודש, וכמבואר במכילתא כאן, וכן אמרו במסכת סופרים [פ"ב ה"ד] דכל השירות צריך העולה לברך לפנייה ולאחריה, וכן בשירת הבאר, [ויעוין מש"נ לקמן בגדר דין זה שמברך לפנייה ולאחריה], וצ"ע.

ואשר יראה בזה, דיסוד דין כתיבת השירה אריח ע"ג לבינה, אינה מסורת בעלמא במעשה כתיבתה, אלא דבאמת תורת כתיבתה חולקת שם בתורת כתיבה לעצמה, שאין פרשה זו כתובה כשאר כל דברי התורה, אלא דבאמת כתובה בתורת 'שירה', דוגמת שירת הים, שאין כתוב שום ציווי או סיפור מה שאירע להם

ויסוד לזה מהא דאיתא במסכת סופרים פ"ב ה"ו ובירושלמי מגילה [פ"ג ה"ה] ששמנה פסוקים אחרונים טעונין ברכה לפנייהם ולאחריהם, ומבואר דקריאת אלו ח' פסוקים חולקת שם קריאה לעצמה, ולכן צריך לברך בה לפנייה ולאחריה, ויסוד הק' מילתא דתורת קריאת ח' פסוקים היא קריאה לעצמה, מתבאר גם מדברי היד רמ"ב בב"ב טו. [אות קצ"ב] אלא שהרמ"ה ביאר באופ"א מה שאמרו יחיד קורא אותם, ובפרשת בחוקותי ובפרשת וזאת הברכה [פל"ד פ"ה] הארכתי.

אשר מעתה נראה דאף דשירת הבאר נאמרה בשעתה בתורת שירה, מ"מ תורת כתיבתה בתורה היא כשאר כל התורה, והיינו שנכתב בתורה שאמרו ישראל שירה באותה שעה, אשר למש"נ דדין כתיבת אריח ע"ג לבינה אינו הלכה בדין כתיבת תורה שנאמרה בשעתה בתורת שירה, אלא רק אם תורת כתיבתה בתורה הוא בתורת שירה, הלא לפי"ז נחא מאד מה דשירת הבאר אינה כתובה אריח ע"ג לבינה משום דדין כתיבתה ^{אחריהם} הוא אך בתורת 'תורה' לבד.

ודבר זה הוא מכלל המסורת שניתנה בסיני אלו שירות נכתבות בתורת שירה ובתבנית אריח ע"ג לבינה ואלו נכתבות כשאר כל התורה, שבזה נכלל יסוד הק' מילתא, האם היא נכתבת בתורה בתורת שירה, או שהיא נכתבת בתורה כשאר כל התורה בלבד, ובזה הוא דחלוק דין כתיבת שירת הים שהיא כתובה בתורת שירה, ואשר לכן תבנית כתיבתה לעצמה, ואילו שירת הבאר כתובה כאשר כל התורה, וכמש"נ.

והוא מוכרח מיניה וביה מדברי המסכת סופרים דפרשת שירת הים טעונה ברכה לפנייה ולאחריה, ונתבאר לעיל שהטעם בזה הוא משום שתורת קריאתה לעצמה בתורת פרשת השירה, ואילו בפרשת שירת הבאר לא נאמר דין זה, אשר ע"כ דאף שבשעתו נאמרה בתורת שירה על הבאר, מ"מ כאשר נכתבה בתורה לא נכתבה בתורת שירה. כי אם כשאר

והנראה מבואר מזה, דדין כתיבת השירה אינו מסורת באופן כתיבתה בלבד, כי אם שתורת כתיבתה היא בתורת שירה, וחלות שם שירה נתפס בעצם כתיבתה שהיא כתיבת שירה, ואשר לכן אם כתב שאר התורה כשירה הנה באמת נתפס בה שהיא כתובה כתורת שירה, ונמצא שאין הפסול משום שאינה כמסורת, אלא משום שהיא כתובה כתורת שירה.

ויסוד לזה נראה מהא דאיתא במסכת סופרים [פ"ב ה"ה] דאף בזמן ^{אחריהם} המשנה שהעולה לתורה ראשון היה מברך לפנייה והאחרון מברך לאחריה [וכן תנן במגילה כא.], מ"מ יש פרשיות שטעונות ברכה לעצמן לפנייה ולאחריה, וכך אמרו שם, אין לך טעון ברכה לפניו ולאחוריו אלא שירת הים ועשרת הדברות וקללות שבמשנה תורה, ובפשוטו צריך ביאור בטעם מה שאלו הפרשיות חלוקין לברך לפנייהן ולאחריהן.

אשר נראה מבואר מזה, דהנה יסוד דין ברכת התורה נלמד מהא דכתיב כי שם ה' אקרא הבו גודל לא'להינו, שכל קריאה מחייבת גודל וברכה, ואך דכל קריאה של שבת חשובה כקריאה אחת בז' קרואים, ולכן מברך מדינא רק בתחילת הקריאה ובסופה, אך אלו הפרשיות שהוזכרו חולקין שם קריאה לעצמן, והביאור כמש"נ שכאשר קורין את השירה אין כאן סיפור דברים, אלא שהוא דין לשורר זאת השירה, וכיון שהיא קריאה לעצמה טעונה ברכה לפנייה ולאחריה, והארכתי בכ"ז בפרשת בחוקותי [פכ"ו פ"ד].

[ובמ"א סי' רפ"ב בהקדמה הביא דברי הזוהר בפרשת ויקהל דאסור לקרוא בתורה ולהפסיק במקום דלא פסקיה משה בפרשה פתוחה או סתומה, והקשה המ"א ממה שפרשת מקץ מתחלקת לז' קרואים הגם שאין בה ז' פרשיות, ותירץ דכל האיסור הוא רק אם מסיים כל קריאתו באמצע פרשה, אבל ז' קרואים הרי כולוהו גברי כחד חשיבי, דהא בזמן התלמוד הראשון היה מברך לפנייה והאחרון לאחריה כנ"ל עכ"ד, והן הן הדברים].

כל התורה שנכתב בה מה שאירע באותם הימים שהיו ישראל במדבר, [וכע"ז יש לבאר מה דמשמע במסכת סופרים פי"ג ה"א לענין תהילים ואיוב].

אולם זאת יש להעיר, דלפי"ז נמצא דאין שייך דין כתיבת לבינה ע"ג ארית אלא בגוף דברי השירה, אך בשאר הכתובים שכתובים

בפרשת השירה אין נתפס הך דינא שתהא נכתבת בתורת שירה, ואילו לעיל נתבאר דדין כתיבת ארית ע"ג לבנה אינו הלכה בדין השירה בעצמה כי אם בפרשת השירה, וא"כ לכאורה משמע מזה שאין הגדר בזה שהיא נכתבת בתורת שירה, אלא הוא דין ומסורת היאך כותבין פרשה זו, ויל"ע בזה.

28/08/2018

הידור מצוה א. בשופר ב. בבגר ציצית ג. כשאין חפצא דמצוה

אוצר החכמה

זה א'לי ואנודהו. [פמ"ו פ"ב]

בנויר ב: דריש אתנאה לפניו במצוות, אעשה לפניו סוכה נאה לולב נאה ציצית נאה אכתוב לפניו ס"ת נאה ואכרכנו בשיראין נאין, וכ"ה במכילתא כאן ובמסכת סופרים [פ"ג מ"ג], וברייטא זו הובאה גם בשבת קלג:, אלא שדבר אחד ניתוסף בברייטא שם מה שלא הוזכר במכילתא ובברייטא דנזיר שם, והוא ענין שופר נאה, דלא הוזכר אלא בברייטא דשבת, וכן הוא בירושלמי פאה [פ"א ה"א], וצ"ב בזה.

אשר נראה בזה בדעת המכילתא, דס"ל דבאמת ליכא דין נוי מצוה בשופר, והוא לפי שעיקר דין התנאה לפניו במצוות לא נאמר אלא במקום שיש חפצא של מצוה, כגון בציצית דחייל ביה שהוא חפצא דמצוה, [וביותר לענין ציצית דצריך לעשותה לשמה, שענינה למיחל שם ציצית בהחפצא], וכן בלולב יש דין הידור מצוה, לפי שהלולב בעצמו הוא חפצא דמצוה מאחר דקיום מצות הנטילה מתקיים בהלולב עצמו.

וביותר מזה מצינו בסוכה לג: שאם בתחילת החג לא היה ההדס ראוי למצוות נטילה הרי הוא דחוי ופסול, ובפשוטו אין לזה מובן, דהא כל עיקר דין דיחוי נאמר רק בהחפצא שהוא נדחה ממצותו, אשר מוכרח מזה דאף בד' מינים חפצא דמצוה נינהו, [ויעוין בביאור הגר"א או"ת סי'

תרמ"ט סק"א דהגונב לולב ונטלו למצוה נעשה בו שינוי השם משום שנקרא לולב דמצוה, אלא דהתם י"ל דסגי לן במה שנקרא כן בלשון בני אדם].

לא כן דין שופר דקיום מצוותו אינו אלא בשמיעת הקול, כמבואר כן בר"מ פ"א שופר ה"ג דהגוזל שופר ותקע בו יצא, ואין בו פסול מצוה הבאה בעבירה, כיון דעיקר מצוותו בשמיעת הקול ואין גזל בקול, [ויעוין באו"ש פ"א שבת ה"ה שאין אדם יכול לעכב על חבירו לשמוע קולו וקול חפציו, וזהו דינא דקול ומראה (ור"ח) אין בהם מעילה], [ומה שצריך מעשה תקיעה ביאר בזכרון שמואל סי' י"ח שצריך שמיעת תקיעה ע"י מעשה מצוה יעוי"ש].

והביאור בזה עפי"ד השע"י [ש"ג פי"ט] שביאר דיסוד דין מצוה הבב"ע הוא חלות פסול על החפצא, דחפצא זה פקע מהיותו חפצא דמצוה יעוי"ש, ואשר בזה מבואר מאד דברי הר"מ, דלולב וסוכה שאני, לפי שכל חפץ שנפסל מהיות חפצא דמצוה נדחה מלקיים מצוותו, משא"כ בשופר שאין אנו צריכים שיהא השופר חפצא דמצוה, ואך דבעינן שיהא שומע קול שופר, ולזה אף שצריך מעשה תקיעה, מ"מ אין בו פסול מצוה הבב"ע.

אכן מצינו בראשונים בר"ה כו: [הובא בר"נ ו. ד"ה ונמצינו] דאף דכל השופרות הכפופין כשרין לכתחילה, מ"מ מצוה מן המובחר שיהא